

WIKTOR WERNER, ADRIAN TRZOSS, DAWID GRALIK*

Historia i YouTube. Narracja historyczna w dobie Web 2.0

Problem badawczy, metody, dyskusja

Artykuł powstał jako efekt badań nad polskojęzycznymi zasobami platformy multimedialnej YouTube. Przedmiotem zainteresowania autorów były te zasoby filmowe, które spełniały następujące kryteria:

- ich tematyka ma charakter historyczny – dotyczy wydarzeń, postaci i artefaktów historycznych, a prezentacja tej (historycznej) tematyki jest podstawowym celem funkcjonowania kanału, a nie tematyką pojawiającą się przygodnie
- portal YouTube jest dla nich podstawowym miejscem funkcjonowania – co oznacza, że autorzy nie badają w tym artykule kanałów¹ generowanych przez instytucje, których podstawowa działalność ma miejsce gdzie indziej (muzea, programy telewizyjne, czasopisma)
- ich obecność w sieci jest zauważalna, to znaczy że osiągały znaczącą liczbę wyświetleń i subskrypcji (odpowiednio 100 tys. oraz 10 tys.).

Ze względu na dynamiczną zmienność zasobów sieciowych artykuł ten nie pretenduje do miana „przewodnika” po zasobach YouTube’a, nawet wyłącznie polskojęzycznego. Zainteresowanie autorów dotyczyło bardziej specyfiki uporządkowania, prezentacji oraz wykorzystania informacji historycznej, jaką można zauważyć w przebadanych filmach, niż sporządzenia wyczerpującego katalogu zawartości YouTube, który to uległby szybkiej dezaktualizacji².

* Prof. dr hab. Wiktor Werner (werner@amu.edu.pl), Adrian Trzoss (adrian.trzoss@amu.edu.pl), Dawid Gralik – Wydział Historii UAM

¹ Wybór kanału jako materiału badawczego wiąże się z jego ustrukturyzowaną formą oraz regularną działalnością w badanym przez nas zakresie.

² Co autorzy zaobserwowali w trakcie przygotowywania niniejszego manuskryptu. W ciągu 6 tygodni od dokonania archiwizacji zmieniła się kolejność dwóch najbardziej popularnych filmów. Miejsce odcinka o niemieckich eksperymentach w obozach zastąpił film poświęcony seksualności w średniowieczu, który zyskał prawie 60 tys. odsłon (co ciekawe, sam film został opublikowany we wrześniu 2016). Ponieważ publicznie nie są udostępniane statystyki przyrostu wyświetleń na filmach autorzy postanowili zgłębić tę kwestię, odwołując się do swoich poprzednio zarchiwizowanych baz danych. Statystyki wyświetleń dla filmu *Seks w średniowieczu* na kanale Historia bez cenzury: luty 2017 – 700 839; kwiecień 2017 – 896 409; luty 2018 – 1 649 951; październik 2018 – 1 649 951.

YouTube jest szczególnie interesującym medium ze względu na jego szerokie możliwości techniczne, łączące przekaz audio z wizualnym, stanowi też niejako naturalne przedłużenie przekazywania historii w formie opowieści. Można w nim odnaleźć podobieństwa do szkolnej lekcji, wycieczki z przewodnikiem, oprowadzaniem muzealnym, ale także opowieścią snutą przez starsze pokolenia [Trzoss A., 2018; Huizinga J., 1949].

Przeprowadzone przez autorów w roku 2019 badanie sondażowe na grupie 2233 respondentów wykazało, iż dla 76% ankietowanych YouTube jest istotnym źródłem czerpania wiedzy historycznej. Tym samym uplasował się on najwyżej spośród możliwych odpowiedzi, deklasując wyszukiwarki internetowe (68%), książki i prasę (67%) oraz instytucje kultury oraz szkołę (odpowiednio 50 i 53%)³. W badaniu autorzy podkreślili powody popularności mediów cyfrowych, jak i ich znaczenie dla kształtowania się wiedzy historycznej, zwłaszcza w kontekście dotychczasowych badań [Werner W., Gralik D., Trzoss A., 2019].

Badanie przeprowadzone przez autorów opierało się na połączonej analizie ilościowej zebranego materiału źródłowego oraz jego późniejszej interpretacji w oparciu o podejście jakościowe. Poszczególne etapy pracy można podzielić następująco, zgodnie z zasadami eksploracji danych KDD (*Knowledge discovery in databases*) [Fayyad U., Haussler D., Stolorz P.E., 1996]:

- pozyskanie materiału źródłowego
- formatowanie, selekcja i oczyszczanie danych
- tagowanie (przypisywanie poszczególnym filmom kategorii jakościowych)
- zastosowanie algorytmów i obliczeń statystycznych
- wyłonienie zależności oraz interpretacja otrzymanych wyników.

Dla pozyskania materiału źródłowego z portalu YouTube użyto autorskiego programu napisanego w języku programowania Python⁴, który łączy się z serwerami API portalu, kierując zapytanie o prekonfigurowane dane (tj. spis filmów danego kanału w badanym okresie wraz z metadanymi w postaci statystyk oraz tytułów). Dane te przetworzono do formatu JSON (dla uwidocznienia ich struktury) i stworzono bazę danych.

nik 2018 – 2 100 740; marzec 2020 – 2 865 290; maj 2020 – 2 919 805 (niestety w prywatnych zbiorach autorzy nie posiadają statystyk za 2019 rok), <https://www.youtube.com/watch?v=2bwp2lOK4xc> [dostęp online: 09.05.2020].

³ W pytaniu była możliwość wielokrotnego wyboru.

⁴ W tym miejscu chcielibyśmy podziękować mgr. inż. Cyprianowi Kleistowi, doktorantowi Wydziału Chemii Politechniki Gdańskiej, za pomoc w opracowaniu programów do pozyskiwania i przetwarzania danych z mediów społecznościowych. <https://chem.pg.edu.pl/kbm/ludzie> [dostęp: 05.05.2020].

W następnym kroku, już w bazie danych, wyselekcjonowano te filmy, które były zgodne z tematyką (historyczną) kanału, a wszelkie filmy zawierające informacje techniczne, autoreklamy czy też przygodne zostały usunięte z bazy danych. W dalszej kolejności za pomocą przygotowanego wcześniej zestawu kategorii analitycznych nadano kategorię jakościową (tag) dla każdego filmu – każdy rekord otrzymał 4 tagi w zależności od treści materiału. Są to kolejno: epoka, tematyka (polityczna, społeczna, gospodarcza, militarna bądź kulturalna), odniesienie ontyczne filmu (czyli przedstawienie, na jakiego rodzaju zjawiskach koncentruje się film: osobie, wydarzeniu, procesie historycznym bądź artefakcie), a także zestawienie historia polski – historia powszechna. Po takim przygotowaniu danych przystąpiono do ich analizy ilościowej w oparciu o algorytmy grupowania, przeprowadzono analizy statystyczne (obliczenia sum, średnich oraz median, odchylenia standardowego, wyłoniono filmy najbardziej popularne), a także porównanie wyników tychże między poszczególnymi kanałami. W jakościowej części badania filmy zostały poddane analizie ze względu na następujące ich komponenty tak treściowe, jak i formalne:

- wskazanie na konkretne fakty historyczne
- specyfika i charakter zastosowanych metafor i symboliki związanej z popkulturą, a także forma tych symboli (memy, dynamiczne obrazki – „gify”)
- specyfika nawiązań sytuacyjnych do wydarzeń lub osób
- forma i stylistyka filmu (wykład, pogadanka, show, stosowanie elementów graficznych)
- osoba prowadzącego (czy się pojawia na planie, jego prezencja oraz nawiązanie kontaktu z publiką)
- stosowanie elementów historyzujących w postaci rekwizytów, eksponatów czy kreowanie ujęć w plenerze historycznym (np. muzea, zamki).

Wyłonione w ten sposób zależności oraz schematy (m.in. trendy tematyczne) zostały poddane interpretacji jakościowej, gdzie podjęta została próba wskazania przyczyn, kontekstu oraz znaczenia zaobserwowanych zjawisk.

Przeprowadzone badanie służy wsparciu namysłu nad znaczeniem narracji historycznej dla współczesnego społeczeństwa polskiego i specyfiką jego świadomości historycznej.

Związek narracji historycznej z procesami integracji społecznej, etnicznej, państwowej i wreszcie narodowej jest fenomenem bardzo dokładnie zbadanym i opisanym w odniesieniu do procesów przewycięzania społecznej entropii w państwach nowożytnych i przekształcenia indyferentnych poddanych łatwo przechodzących spod władzy jednego suwerena pod panowanie innego w lojalnych i zaangażowanych obywateli/podatników/żołnierzy [Gellner E., 1983: 63–94; Anderson B., 2006: 37–46]. Istotnym komponentem tego procesu jest narracja historyczna, która pełni funkcje wcześniej

zarezerwowane dla mitów początków: wyjaśnia aktualną rzeczywistość jej początkami, nie tylko zaspokajając potrzeby poznawcze, lecz również budząc emocjonalne zaangażowanie [Lorenz C., 2008: 35–55; Rüsen J., 2012: 519-536; Werner W., 2004: 10–32]. Związek narracji historycznej z mitami początków nie oznacza oczywiście ich tożsamości, dotyczy faktycznie jednej z funkcji, jaką narracja historyczna (choć już niekoniecznie naukowa historiografia) odgrywa w powszechnym odbiorze społecznym – wskazuje na siłę i świadomościotwórczy potencjał myślenia historycznego oraz historycznych opowieści realizujących się w różnorodnych formach od prac naukowych, poprzez szkolne podręczniki, literaturę piękną, a także w malarstwie, filmie i współczesnych fenomenach zdigitalizowanej kultury masowej: grach wideo i nowych elektronicznych mediach [Anderson S., 2001 s. 19–36; Fogu C., 2009: 103–121; Werner W., 2016: 13–29; Werner W., 2009: 199–205; Thorp R., 2014].

Zainteresowanie autorów konkretnym medium, jakim jest kanał filmowy na portalu medialno-społecznościowym (tutaj: YouTube – jako metamedium), bierze się z refleksji nad wzrastającym znaczeniem nowych, cyfrowych, mediów w kształtowaniu zjawisk społecznych i kulturowych, a zatem również świadomości historycznej i tożsamości [Reed T. V., 2018; Jackson S. J., 2018; Fuchs C., 2018; Werner W., Trzoss A., 2019: 147–169].

Problem wpływu *Web 2.0* na poszczególne sfery życia społecznego został już dosyć szeroko omówiony w dyskursie naukowym [podsumowanie tegoż ze względu na istotność dla niniejszego artykułu zob.: Werner W., Trzoss A., 2019; Werner W., Gralik D., Trzoss A., 2019; Maciejak K., 2018; Burgess J., Green J., 2009; Nichols T., 2017; Litwic-Kaminska K., 2011]. Te elementy, na które szczególnie chcielibyśmy zwrócić uwagę, z perspektywy problemu badawczego tutaj postawionego, wiążą się z nowym rozłożeniem akcentów w partycypacji medialnej i kreowania wyobrażeń medialnych u użytkowników mediów społecznościowych. Pierwszym z nich jest partycypacja. Na nią składa się nie tylko współtworzenie treści, ale ich komentowanie czy „lajkowanie”, a przez to tworzenie społeczności (*community*) odbiorców (fanów danego kanału). Jest to istotne nie tylko z punktu społecznościowo-twórczego, ale także ze względu na „ekonomię” *Web 2.0*, a zatem napędzanie algorytmów pozycjonujących i polecających – im więcej reakcji użytkowników pod danym materiałem, tym większa szansa, że zobaczy go szersza widownia⁵. Trywialnym może wydawać się stwierdzenie, iż autorom zależy na szerokiej widowni. Niemniej jednak, kiedy wyjdziemy z tej przesłanki, to zaczniemy

⁵ Oczywiście problematyka algorytmów w mediach społecznościowych jest o wiele bardziej skomplikowana. Ulegają one ciągłym modyfikacjom, a zatem próba opisania ich istotności dla danego badania jest zadaniem nie tylko karkołomnym, ale i niepodlegającym późniejszej falsyfikacji. Niemniej metadane – komentarze, „lajki” i wyświetlenia – pozostają podstawowym wektorem popularności i tworzenia zasięgów.

dostrzegać, dlaczego niektóre materiały czy tytuły odcinków przyjmują daną formę i stylistykę⁶ [Zannettou S., Chatzis S., Papadamou K., Sirivianos M. 2018]. Pochodną dążenia do znaczącej pozycji medium, jakim jest YouTube (ale i w pewnym stopniu pozostałe platformy społecznościowe, jak Facebook, Twitter czy Instagram), jest przyciąganie widzów poprzez aspekt wizualności [Sartori G., 2005; Litwic-Kamińska K. 2011; Bolter J.D., Grusin R., 2000; Manovich L., 2013]. Można zaobserwować tu mieszankę koncepcji Giovanniego Sartori oraz Jaya Davida Boltera i Richarda Grusina, którzy wskazują z jednej strony na to, jak typ człowieka „widzącego” został ukształtowany przez medium, jakim jest telewizja (jakże akcentująca wizualność), oraz to, jak ten problem przez proces remediacji przeszedł do „nowych-nowych mediów”. O poparciu tej przesłanki może świadczyć fakt niezwykle rosnącej popularności kolejnych platform opartych na obrazie (i ruchomym, i statycznym) również wśród najmłodszego pokolenia⁷. Zatem mamy dwa czynniki decydujące w wersji bazowej o popularności materiałów na portalu YouTube: po pierwsze, będzie to przyciągnięcie widza, po drugie, jego utrzymanie (tak aby materiał został zakwalifikowany jako obejrzany⁸) oraz zachęcenie do interakcji i obejrzenia kolejnych materiałów.

W powyższym fragmencie mowa była oczywiście o pewnym poziomie ogólności, rzeczach uniwersalnych niezależnie od profilu kanału, tematyki itd. Rzeczą o wiele bardziej złożoną jest analiza partykularnych obszarów tematycznych, jak analizowana w niniejszym artykule narracja historyczna⁹. YouTube jako metamedium agreguje w sobie szereg możliwości technicznych i audiowizualnych, jak stosowanie animacji (memy, gify),

⁶ Mowa tu oczywiście o zjawisku clickbaitu. Ciekawą analizę na ten temat w kontekście polskich portali historycznych przeprowadził Marcin Wilkowski zob. Wilkowski M., *Histmag vs Ciekawostki historyczne: clickbait i pisanie o przeszłości*, <https://wilkowski.org/notka/1267> [dostęp online 06.05.2020].

⁷ Dane o liczbie użytkowników wraz z ich przyrostem dzięki portalowi *Statista*. Warto zwrócić uwagę na szybko rosnącą popularność serwisu *Tik-Tok*, który wygrywa uwagę najmłodszych: *Najpopularniejsze sieci społecznościowe na świecie na kwiecień 2020 według liczby aktywnych użytkowników* <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> [dostęp online: 06.05.2020].

⁸ Co nadal po części jest kwestią problematyczną i zmienną: artykuł *How videos are counted* ze strony wsparcia technicznego portalu YouTube <https://support.google.com/youtube/answer/2991785?hl=en> [dostęp online: 06.05.2020].

⁹ O tym, dlaczego YouTube może być „atrakcyjniejszą” dla odbiorcy formą przyswajania narracji historycznej, mówił w wywiadzie producent „Historii bez cenzury” – Tomasz Okoń zob. Marszałec J., *„Nie istnieje coś takiego jak jedna, prawdziwa historia” – wywiad z Wojtkiem Drewniakiem*, <https://historia.org.pl/2015/09/01/nie-istnieje-cos-takiego-jak-jedna-prawdziwa-historia-wywiad-z-wojtkiem-drewniakiem/> oraz wywiad dla Programu 4 Polskiego Radia w ramach serii „Tędy po trendy”, Jasiński K., *„Historia bez cenzury”: mamy się czym chwalić (Czwórka)* https://www.youtube.com/watch?v=sD3r_E5pwWg [dostęp online: 06.05.2020].

remiksów, operowanie kamerą, ale także tych kontekstowych, jak tło, plenery, zmiany miejsca, zbliżenia. Ponadto partycypowanie w medium, w przeciwieństwie do „tradycyjnych” metod popularyzowania wiedzy, opartych głównie na jednostronnym przekazie, zmienia charakter zaangażowania, a przez to jego skuteczność [Anikina O.V., Yakimenko E.V., 2015; Steffes E.M., Duverger P., 2012]. Koncept ten nazwany *edutainment* opiera się na popularyzowaniu wiedzy poprzez rozrywkę, a zatem *a priori* zakłada jego swobodniejszy i angażujący charakter [Trzoss A., 2018]. Prowadzi to do dwóch zasadniczych konsekwencji. Z jednej strony narracja historyczna, traktowana jako rozrywka, będzie przedstawiana (i odbierana) w sposób płytki, uproszczony, nieraz nie do końca odpowiadając wiedzy akademickiej. Pojawia się tu każdorazowo problem decyzji dotyczący balansu między warstwą rozrywkową a naukową, a także kwestia rozdzielenia rzetelnej wiedzy od współtowarzyszących z nią „ozdobników” [Michniuk A., 2014: 37–43]. Z drugiej strony, na ile taki model dokona zawłaszczenia wyobrażeń o historii, sprowadzając go do warstwy wizualnej. Pozostaje również pytanie o dobór środków do celu, jakim miałyby być popularyzacja historii na YouTube. Czy nie dojdzie, aby do sytuacji, w której historia będzie „konsumowana” na równi z innym show bądź traktowana jako opowiadanka? A co z kwestią narracji historycznej poza sferą *edutainment*? Podczas gdy akademicka i profesjonalna historiografia nie cieszą się zbytnim zainteresowaniem w mediach społecznościowych, alternatywne „źródła” narracji zyskują na znaczeniu także na polu społeczno-politycznym. O problemie deprofesjonalizacji i powstawaniu alternatywnych „źródeł wiedzy” w dobie *Web 2.0* pisali m.in. Andrew Keen [Keen A., 2007] oraz Tom Nichols [Nichols T., 2017]. W momencie, w którym to „pan z YouTube’a” staje się alternatywnym „autorytetem” i „źródłem wiedzy”, dochodzi do czasem skrajnych sytuacji, z uwzględnieniem możliwości świadomej manipulacji i wprowadzania w błąd [Werner W., Trzoss A., 2019; Wójcik A., 2019]¹⁰. Nie jest naszą rolą, jako autorów, rozstrzygać o pozytywnych czy negatywnych aspektach danych kanałów, a także dokonywać ich wartościowania. W niniejszym studium przypadku chcielibyśmy przedstawić funkcjonowanie narracji historycznych na poziomie szczegółowym, do czego wymagane są powyższe spostrzeżenia.

Polskojęzyczne kanały YouTube o tematyce historycznej. Opis, specyfika, funkcjonowanie

Polskojęzyczny YouTube oferuje szeroki zakres kanałów poświęconych w części lub całości tematyce historycznej. Wśród nich znajdują się zarówno kanały małe, poświę-

¹⁰ Skrajnym, ale pobudzającym w ostatnim czasie historyków przykładem może być spiskowa teoria tzw. Wielkiej Lechii. Około historyczne, polityczne przykłady omawiamy w kolejnych akapitach.

cone często niszowej tematyce¹¹, jak i kanały zdecydowanie większe, przyciągające szersze grono odbiorców. Analizując wstępnie specyfikę treściową tychże kanałów autorzy wyodrębnili trzy podstawowe grupy:

Pierwszą stanowią kanały wyraźnie powiązane z nurtami politycznymi i związanymi z nimi mediami (zarówno cyfrowymi, jak i niecyfrowymi). W przypadku YouTube tego rodzaju (silnie upolitycznione) kanały mają charakter głównie prawicowy, co przekłada się na omawiane w nich wydarzenia/postacie/procesy historyczne. Przykładami takich kanałów jest chociażby profil, związanego ze środowiskiem Grzegorza Brauna, Radosława Patlewicza¹² czy też poświęcony częściowo tematyce historycznej kanał CEPolska¹³ związany z Centrum Edukacyjnym Powiśle. Profile tworzone i prowadzone przez środowiska o światopoglądzie wyraźnie lewicowym mają zdecydowanie mniejszą liczbę subskrypcji i zasięgów. Należą do nich kanały tj. Historia Czerwona¹⁴ czy Kolektyw Filmowy¹⁵. Większą liczbą subskrybentów może pochwalić się, związany z „Gazetą Wyborczą”, kanał AleHistoria¹⁶, będący przedłużeniem dodatku historycznego dodawanego do tejże gazety o tej samej nazwie, lecz kanał ten pozostaje nieaktywny od ok. 2 lat. Wspomniane kanały mają charakter historyczny (w treści), niemniej tematyka historyczna jest raczej wehikulem dla uzasadnienia przekazu politycznego niż celem podstawowym.

Drugą grupę stanowią kanały będące przedłużeniem wcześniejszych (niecyfrowych) inicjatyw o charakterze historycznym, dla których wszelako kanał YouTube nie jest środowiskiem pierwotnym, ale stanowi próbę popularyzacji własnej działalności bądź wpisuje się w profil danej inicjatywy. Za przykład może tutaj służyć profil prowadzony przez członków grupy rekonstrukcji historycznej niemieckiego 73 Pułku Piechoty (GRH

¹¹ Przykładami takich kanałów są: poświęcony falerystyce SG Silva Rerum czy poruszający tematykę broni pancerniej Projekt Kampania zob. SG Silva Rerum – Strona Główna, https://www.youtube.com/channel/UCVG_qrhgXPMAe0rugk6ddFw, [dostęp online: 1.05.2020]; Projekt Kampania – Strona Główna. (<https://www.youtube.com/channel/UCIFnhKVrIkpzuwfeYMHNd8Q>) [dostęp online: 1.05.2020].

¹² Radosław Patlewicz – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UCrvrm9-f207nKoh0w4XYpSg> [dostęp online: 1.05.2020].

¹³ CEPolska – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UC2zVBLNyr0pIF9vZq73eMoA> [dostęp online: 1.05.2020]

¹⁴ Historia Czerwona – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UCztCNvmWjwctIVDRzhBt6oQ/featured> [dostęp online: 1.05.2020].

¹⁵ Kolektyw Filmowy – Strona Główna, https://www.youtube.com/channel/UCetxq4gJcqEwKbH_t5E7bNg [dostęp online: 1.05.2020].

¹⁶ AleHistoria – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/AleHistoriaWideo> [dostęp online: 1.05.2020].

Inf.-Reg. 73)¹⁷. Do grupy tej można również zaliczyć kanały powiązane z instytucjami państwowymi bądź finansowanymi ze środków publicznych, których zadaniem jest tzw. działalność misyjna. Do takowych zaliczają się m.in. kanał Instytutu Pamięci Narodowej (IPNtv)¹⁸ czy kanał Świadkowie Epoki, utworzony i prowadzony przez pracowników Instytutu Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego¹⁹.

Trzecią grupę, będącą dla autorów artykułu podstawową grupą badaną, stanowią historyczne kanały edukacyjne/popularyzatorskie opierające swoją działalność na portalu YouTube, będącym tutaj pierwotną platformą emisji, a narracja historyczna jest ich podstawowym przekazem. Spośród tych ostatnich postanowiliśmy poddać analizie ilościowej oraz jakościowej sześć najpopularniejszych z nich, różniących się profilem oferowanej zawartości. Kryteriami podstawowymi były: data funkcjonowania kanału w przedziale lat 2013–2019, jego bieżąca aktywność (wykluczone zostały kanały nieaktywne, jak wspomniana AleHistoria), stanowienie przez tematykę historyczną głównej osi treściowej kanału, a także jego wielkości zasięgu tj. mające przynajmniej kilkanaście filmów ze średnią wyświetleń powyżej 100 tys. oraz liczbą subskrybentów powyżej 10 tys.

Są to, w kolejności alfabetycznej: ciekawehistorie (259 tys. subskrypcji)²⁰, Historia bez cenzury (1,18 mln)²¹, Historia w 5 minut (143 tys.)²², IrytującyHistoryk (166 tys.)²³, Oblicza XX Wieku (70, 3 tys.)²⁴ oraz ThrashingMadPL (89,2 tys.)²⁵.

Warto wspomnieć, że twórcy, zarówno większych, jak i mniejszych kanałów, rozszerzają swoją obecność poza YouTube, starając się z jednej strony poszerzyć krąg własnych widzów, a z drugiej strony osiągnąć materialne korzyści, pozwalające na przynaj-

¹⁷ GRH Inf.-Reg 73 – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/regiment73> [dostęp online: 1.05.2020].

¹⁸ IPNtv – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/IPNtvPL> [dostęp online: 1.05.2020].

¹⁹ Świadkowie Epoki – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UcwJJZ385JQqrxCnMGJaE08g/featured> [dostęp online: 1.05.2020].

²⁰ ciekawehistorie – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UCO8czxzBx4PxuTeolCBmq2w> [dostęp online: 1.05.2020]. Liczba subskrypcji dla wszystkich kanałów według stanu na 1 maja 2020 r.

²¹ Historia bez cenzury – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/HistoriaBezCenzuryMB> [dostęp online: 1.05.2020].

²² Historia w 5 minut – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/historyapl> [dostęp online: 1.05.2020].

²³ IrytującyHistoryk – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/IrytujacyHistoryk> [dostęp online: 1.05.2020].

²⁴ Oblicza XX Wieku – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UccgaO0y7vJVF16xsAEA6Mog> [dostęp online: 1.05.2020].

²⁵ ThrashingMadPL – Strona Główna, <https://www.youtube.com/user/ThrashingMadPL> [dostęp online: 1.05.2020].

mniej częściowe pokrycie kosztów funkcjonowania kanałów bądź uczynienia z niego stałego źródła dochodu. I tak w ciągu ostatnich lat powszechne stało się otwieranie przez youtuberów profili w innych mediach społecznościowych, szczególnie na Facebooku, jak też na portalach *crowdfundingowych* tj. Patronite. Niektórzy autorzy swoją działalność przenoszą również poza świat wirtualny, co nierzadko ma charakter komercyjny – i tak prowadzący Historii bez cenzury wydał na chwilę obecną cztery książki, zaś Irytujący Historyk prowadzi własną działalność gospodarczą, dla której popularność kanału jest w co najmniej pewnym stopniu motorem napędowym.

Pierwsze miejsce pod względem popularności należy się zdecydowanie kanałowi „Historia bez cenzury”. Założony pod koniec 2013 roku z inicjatywy producenta Tomasa Okonia, prowadzony jest przez czteroosobowy zespół we współpracy z różnymi grupami m.in. rekonstruktorami. Pozostałe trzy osoby w zespole to oczywiście prowadzący, magister historii Wojciech Drewniak, a także montażysta Kamil Pankanin oraz osoba odpowiedzialna za kwerendę mgr Paweł Chilczuk²⁶. Twórcy kanału deklarują, iż ich inspiracją był m.in. znany popularyzator historii Bogusław Wołoszański, jak również ich prywatne doświadczenia życiowe²⁷. Koncepcja kanału jest mieszanką show, w którym główną rolę pełni osoba *frontrunner*, z dodatkiem pikanterii w postaci specyficznego doboru faktografii oraz kontrowersyjnej ich prezentacji. Autorzy skupiają się na „seksie, morderstwach i pieniądzach”²⁸, stawiając anegdotyczny walor ponad kwestie edukacyjne w ramach perspektywy popularnonaukowej. Element stosowania kontrowersyjnych, wręcz tabloidowych zabiegów, okraszony jest bogatą warstwą wizualną. W zdecydowanej większości odcinków (analizie poddano ich 167) obecne są memy oraz gify, będące albo remiksem powszechnie znanych dzieł kultury, albo nawiązujące do wydarzeń teraźniejszych. Autorzy, podobnie jak inni omawiani tu twórcy (z wyjątkiem kanału Thrashing-MadPL, ale o przyczynie tego dalej), posługują się materiałami archiwalnymi, głównie zdjęciami, które są przedstawiane w tle. Centralne miejsce zajmuje postać prowadzącego, na którego charyzmie oparta jest popularność kanału. Drewniak nie tylko stylem ale i językiem skraca dystans, nawiązując bezpośredni kontakt z odbiorcami [Maciejak K., 2018]. W starszych filmach często występowały również artefakty historyczne oraz elementy rekonstrukcji, stroje, zbroje itd. Ponadto nagrywane były w plenerze „historycznym” lub w miejscach kultury, np. pałacu w Wilanowie. Gościnnie występowały także grupy rekonstrukcyjne, dodając element *immersji* [McMahan A., 2003]. Popularność Historii bez cenzury okazała się tak znaczna, iż przekroczyła ramy *Web 2.0*, trafiając na

²⁶ Marszałec J., dz. cyt.

²⁷ tamże.

²⁸ Wystąpienie Wojtka Drewniaka w ramach spotkań TEDx Talks Lublin, *Dlaczego warto uczyć się historii?* / Wojtek Drewniak / TEDxLublin, <https://www.youtube.com/watch?v=H-UWU-Uv3Qw> [dostęp online: 05.05.2020].

półki księgarń, obecnie w czwartej już odsłonie²⁹. Historia bez cenzury jest interesującym przykładem stosowania poprawnej akademicko faktografii, nadając jej ramy z nią kontrastujące, przez co mimo warstwy merytorycznej perspektywa przyjęta przy przedstawianiu wydarzeń i procesów historycznych wydaje się co najmniej dyskusyjna. Skutkuje ona jednak wysoką oglądalnością – przy średniej na film wartości 1 mln 125 tys. wyświetleń – gdzie najczęściej oglądana produkcja osiągnęła już prawie 3 mln³⁰.

Jak już wspomniano cechą charakterystyczną tego kanału jest specyficzna forma ekspresji charakteryzująca się bezpośredniością komunikacyjną, nieformalnym, żywym językiem przekazu, urozmaiceniem wizualnym, wyostreniem treści kontrowersyjnych (tak politycznie, jak i obyczajowo), a zarazem zróżnicowanie tematyczne, chronologiczne i zróżnicowanie perspektywy oglądu (odniesienia względem różnego rodzaju zjawisk opisywanych: osób, wydarzeń, procesów i artefaktów).

Drugi z omawianych kanałów, ciekawehistorie (Ciekawe Historie), powstał 9 stycznia 2018 roku. Twórcą i jedyną osobą prowadzącą kanał jest Tomasz Czukiewski, który, co ciekawe, poszedł w ślady swojego brata prowadzącego popularny kanał podróżniczy Bez Planu³¹. Sam autor określa profil swojego kanału jako edukacyjny³². Jego tematyka skupia się na historii współczesnej oraz historii XX wieku. Przyczyną przyjęcia takiego profilu tego kanału jest w dużej mierze obrona formuła przygotowywania filmów, które składają się ze zmontowanych materiałów fotograficznych i filmowych (w tym archiwalnych programów dokumentalnych, także w trzech językach obcych, którymi sam autor prawdopodobnie włada – angielskim, niemieckim i rosyjskim) z dodanym autorskim komentarzem, którego długość i znaczenie dla przedstawianych narracji są zróżnicowane, choć zazwyczaj należy go uznać za ograniczony.

Łącznie do końca 2019 r. na kanale pojawiło się 50 filmów, które uzyskały w sumie 28 833 326 wyświetleń (średnia na poziomie 576 666). Jak już wspomniano, kanał skupia się, w zakresie chronologicznym, na historii najnowszej i XX wieku – pierwszej z nich (rozumianej jako wydarzenia mające miejsce po 1991 r.) poświęcono 10 filmów (łącznie 6 694 469 wyświetleń, średnio 669 446), zaś pozostałe poruszają tematykę

²⁹ Jako jedyni z omawianych twórcy Historii bez cenzury produkowali materiały historyczne dla podmiotów zewnętrznych, m.in. dla rzeźzonego pałacu w Wilanowie zob. kanał Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, *Odnowiona rezydencja wilanowska*, <https://www.youtube.com/watch?v=kROVWLRf3Ls&t=1s> [dostęp online: 06.05.2020].

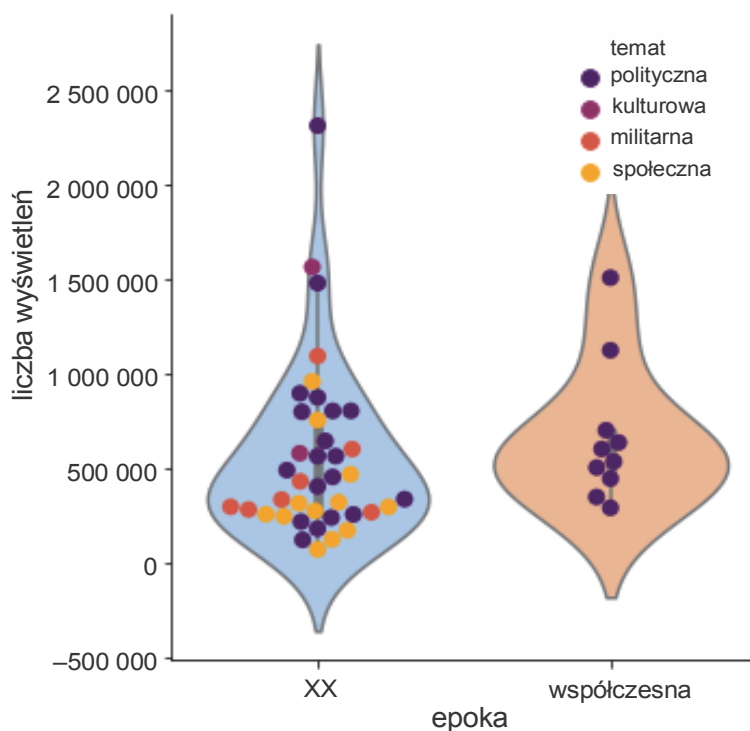
³⁰ Najczęściej oglądany odcinek Historii bez cenzury – 2.9 mln wyświetleń, *Seks w średniowieczu. Historia Bez Cenzury* <https://www.youtube.com/watch?v=2bwp2lOK4xc> [dostęp online: 05.05.2020].

³¹ ciekawehistorie – informacje, <https://www.youtube.com/channel/UCO8czxzBx4PxuTEoICBmq2w/about> [dostęp online: 1.05.2020].

³² Ciekawe Historie – Wizytówka, <https://patronite.pl/Ciekawehistorie/description> [dostęp online: 1.05.2020].

historii XX wieku (łącznie 22 138 857 wyświetleń, średnia 553 471). Pod kątem przyjętego podziału ze względu na poruszaną tematykę dominuje historia polityczna (29 filmów, łącznie 19 133 390 wyświetleń) oraz społeczna (12 filmów, łącznie 4 252 190 wyświetleń). Kolejnym kryterium opisu badanych filmów był ontyczny punkt odniesienia opisywanych zjawisk: do wydarzeń, osób, procesów historycznych lub artefaktów (rzeczy). W przypadku omawianego kanału najpopularniejszym odniesieniem są wydarzenia (18 filmów, 8 549 004 wyświetlenia) oraz osoby (16 filmów, 9 743 732 wyświetlenia). Pod kątem terytorialnym aż 43 filmy poświęcono historii powszechnej, przy czym jedynie 7 dotyczyło historii Polski.

Relacja tematu do specyfiki odniesień i specyfiki epokowej wskazuje na dominację tematyki politycznej w przypadku filmów poświęconych historii współczesnej i większe zróżnicowanie tematyczne w stosunku do filmów dotyczących historii XX wieku przy podobnym rozkładzie oglądalności. Na poniższym wykresie możemy zapoznać się z następującymi danymi: rozkład oglądalności („wiolinowy” kształt wykresów względem osi y), rozkład tematyki dla każdego z filmów odrębnie (kolorystyka punktów) oraz rozkład filmów na dwie kategorie epokowe (na osi x):

Ryc. 1. Rozkład filmów i ich wyświetleń w podziale na tagi dla ciekawehistorie (opracowanie własne autorów)

Kolejnym z analizowanych kanałów jest IrytującyHistoryk (Irytujący Historyk). Powstał on 30 maja 2013 r. i jest prowadzony przez historyka z wykształcenia, imieniem Jakub, który w przeszłości zajmował się drobnym handlem antykami, był także członkiem formacji proobronnych³³. Jak stwierdza sam autor, prowadzony przez niego profil to *Kanał o historii od historyka*³⁴. Z racji przeszłości i preferencji autora, który sam określa siebie mianem historyka wojskowości³⁵, na jego kanale dominuje tematyka związana z militariami oraz szeroko rozumianą techniką, zarówno tą drobną, jak zegarki, jak też większą, w postaci różnego rodzaju pojazdów mechanicznych, które są prezentowane w ramach dedykowanych im odcinków bądź przez prezentację stosownych materiałów audiowizualnych, jeśli prowadzący kanał nie ma możliwości zademonstrowania pojazdu na żywo. Filmy zamieszczane na kanale najczęściej przyjmują formę pogadank, w trakcie których w kadrze dominuje postać prowadzącego przedstawiającego omawiany temat, który jest uzupełniany przez różnego rodzaju materiały filmowe bądź fotograficzne, mające niekiedy charakter humorystyczny, lub prezentacje będących tematem odcinka pojazdów, replik uzbrojenia lub wzorów umundurowania.

W sumie od powstania kanału do końca 2019 r. Irytujący Historyk zamieścił na swoim kanale 182 filmy poświęcone tematyce historycznej³⁶, które uzyskały łączny wynik 32 961 431 wyświetleń (średnio 181 106). W zakresie chronologicznym zdecydowanie najpopularniejszą epoką jest XX wiek, któremu poświęcono aż 144 filmy (łącznie 27 207 259 wyświetleń, średnio 188 939). Następne w kolejności są filmy przekrojowe, poświęcone więcej niż jednej epoce (16 filmów, łącznie 2 469 648 wyświetleń, średnio 154 353) oraz historia współczesna (15 filmów, łącznie 2 174 510 wyświetleń, średnio 144 967). W zakresie tematycznym nie dziwi niemal równie widoczna, jak w przypadku podziału chronologicznego, dominacja historii wojskowości, której dotyczy 128 filmów (26 816 645 wyświetleń, średnio 209 505). Znacznie mniej produkcji poświęcono chociażby historii społecznej czy gospodarczej (po 13 filmów, odpowiednio łącznie 1 993 457 i 1 614 849 wyświetleń, przy średnich odpowiednio 153 342 i 124 219). Również w zakresie odniesienia ontycznego dominują rzeczy (np. artefakty kolekcjonerskie) –

³³ Irytujący Historyk – Wizytówka, <https://patronite.pl/IrytujacyHistoryk/description> [dostęp online: 1.05.2020].

³⁴ IrytującyHistoryk – Informacje, <https://www.youtube.com/user/IrytujacyHistoryk/about> [dostęp online: 1.05.2020].

³⁵ Na swoim profilu na portalu Patronite stwierdza on, że: *Jako historyk wojskowości od zawsze największą uwagę przykładam do historii wojen oraz tego, co z nimi związane. (...) Czasem próbuję opowiadać o czymś innym, ale i tak koniec końców zawsze wracam do wojny – bo zawsze była opus magnum każdej epoki.* Irytujący Historyk – Wizytówka, <https://patronite.pl/IrytujacyHistoryk/description> [dostęp online: 1.05.2020].

³⁶ Część zamieszczonych w omawianym okresie filmów miała związek z działalnością kanału bądź nie poruszała tematyki historycznej w ujęciu autorów.

118 filmów (łącznie 22 939 973 wyświetlenia, średnio 194 406). Następne w kolejności procesy doczekały się 29 filmów (łącznie 3 962 130 wyświetleń, średnio 136 625). Zdecydowanie bardziej wyrównany jest natomiast podział pod kątem terytorialnym, gdyż historii Polski dotyczy 106 filmów (łącznie 13 931 157 wyświetleń, średnio 131 426) przy 76 poświęconych historii powszechnej (łącznie 19 030 274 wyświetleń, średnio 250 398).

Kanałem z jednym dominującym elementem, w tym przypadku pod kątem chronologicznym, są Oblicza XX Wieku. Kanał powstał 28 września 2017 r., pierwotnie pod nazwą MiędzywojennaTv³⁷. Jego założycielem, a zarazem jedynym prowadzącym jest Bartosz Borkowski – z wykształcenia historyk (absolwent Uniwersytetu Warszawskiego), zaś z zawodu archiwista i nauczyciel. Jak sam wskazuje *Celem założenia kanału na YouTube było podzielenie się pasją z ludźmi, którzy interesują się XX wiekiem lub chcą go bliżej poznać*³⁸. W zgodzie z nazwą jest to kanał poświęcony historii XX w., choć należy tu zaznaczyć, że w ciągu ostatnich miesięcy (nieujętych w niniejszym artykule) nastąpiły próby wyjścia poza przyjęte w niniejszym opracowaniu ujęcie tego okresu pod postacią tzw. krótkiego wieku XX (1914–1991)³⁹. Wykształcenia autora oraz wykonywany zawód w pewnym stopniu determinują schemat, w ramach którego porusza się autor, stosunkowo dużo miejsca poświęca się przytaczaniu cytatów ze źródeł – dokumentów, pamiętników, gazet, ale także, co należy uznać za wyjątek w gronie omawianych kanałów, również historiografii, głównie o współczesnej proveniencji (sam autor podkreśla szeroki *research* prowadzony na potrzeby każdego odcinka). Przytaczane źródła i opracowania są uzupełniane przez materiały graficzne bądź archiwalne materiały filmowe.

Ze względu na stosunkowo niedawne powstanie kanału do końca 2019 r. zamieszczono na nim 44 filmy z łączną liczbą 5 011 112 wyświetleń i średnią na poziomie 113 888. Zważywszy na nazwę kanału nie dziwi fakt, że jedynym podejmowanym okresem chronologicznym jest XX wiek. W zakresie tematycznym dominuje historia polityczna – 23 filmy (łącznie 2 913 838 wyświetleń, średnio 126 688) oraz historia społeczna – 11 filmów (łącznie 1 126 229 wyświetleń, średnio 102 384). Odniesieniem przedmiotowym filmów są najczęściej wydarzenia – 17 filmów (łącznie 2 178 202 wyświetlenia, średnio 128 129) oraz procesy – 15 filmów (łącznie 1 389 477 wyświetleń, śred-

³⁷ Wskazuje na to nazwa maila wskazywanego jako dedykowany kanałowi. Oblicza XX Wieku – Informacje, <https://www.youtube.com/channel/UCcgaO0y7vJVF16xsAEA6Mog/about> [dostęp online: 2.05.2020].

³⁸ Oblicza XX Wieku – Wizytówka, <https://patronite.pl/obliczaxxwieku/description> [dostęp online: 2.05.2020].

³⁹ Patrz film nt. ludobójstwa w Kongu belgijskim: Największy koszmar w Kongo – wszystkie zbrodnie króla Belgów, <https://www.youtube.com/watch?v=dHJjYx-3AKY> [dostęp online: 2.05.2020].

nio 92 631). W zakresie terytorialnym historii Polski poświęcono 18 filmów (łącznie 2 925 639 wyświetleń, średnio 162 535), zaś historii powszechnej – 26 (łącznie 2 085 473 wyświetlenia, średnio 80 210).

Kanał ThrashingMadPL prowadzony przez Arkadiusza Michalskiego z początku miał formę typowego *Let's Play*, w którym autor prezentował z reguły gry strategiczne o charakterze historycznym lub okołohistorycznym⁴⁰. Autor kanału nie jest obecnie etatowym „Youtuberem”. Jak sam zaznacza, robi to z pasji, a obecne zyski z jego działalności na YouTube nie pozwalają mu na jej przekształcenie w stałą pracę⁴¹ (Michalski posiada zbiórkę w serwisie Patreon, na którym jego widzowie zbierają datki na nowy sprzęt komputerowy). Jak już wspomniano, z początku kanał nie miał charakteru edukacyjnego. Od lutego 2013 do listopada 2014 autor prezentował głównie gry wideo, co zmieniło się z opublikowaniem pierwszego materiału edukacyjnego, dotyczącego początków państwa polskiego⁴². Seria prowadzona przez Michalskiego, *Historia Na Szybko*, to zbiór krótkich filmów opartych na prostych, autorskich animacjach, opatrzonych komentarzem głosowym. Jak sam zaznacza, produkcję każdego materiału poprzedza staranna kwerenda, oparta na literaturze polskiej i angielskojęzycznej, a sporadycznie przy pomocy profesjonalistów⁴³. W ramach prowadzonych serii prezentowane są trzy typy materiałów: historia Polski w odcinkach, historia granic państw, a także różne zagadnienia z historii powszechnej. O ile pierwszy typ cieszy się zmienną ale wysoką popularnością (i jest omawiany bardzo szczegółowo jak na zwykłą popularyzację, wykraczając swoim poziomem zdecydowanie ponad edukację szkolną), o tyle pozostałe zależą od wielu innych czynników. Niemniej zdaje się, iż w przypadku historii granic państwowych istotnym czynnikiem jest charakterystyczna kreska oraz możliwość ruchomej animacji, co jest atrakcyjniejsze dla widza niż statyczne mapy szkolne. Ponadto filmy te budzą dyskusję w sekcji komentarzy, gdzie widzowie dyskutują nad historyczną przynależnością terytorium do danego państwa i zasadnością przedstawionej narracji historycznej. Jak już wspomniano historia Polski w ramach serii *Historia Na Szybko* charakteryzuje się pogłębioną narracją, w której autor przeplata faktografię z zawilnością kontekstów i aspektami procesów historycznych. Seria ta prowadzona jest jednak w sposób

⁴⁰ Wywiad z autorem kanału na portalu Histmag.org, Leszkowicz T., *ThrashingMadPL: „Historia na Szybko” szczegółowo i dogłębnie*, <https://histmag.org/ThrashingMadPL-Historia-na-Szybko-szczegolowo-i-doglebnie-15616> [dostęp online: 05.05.2020].

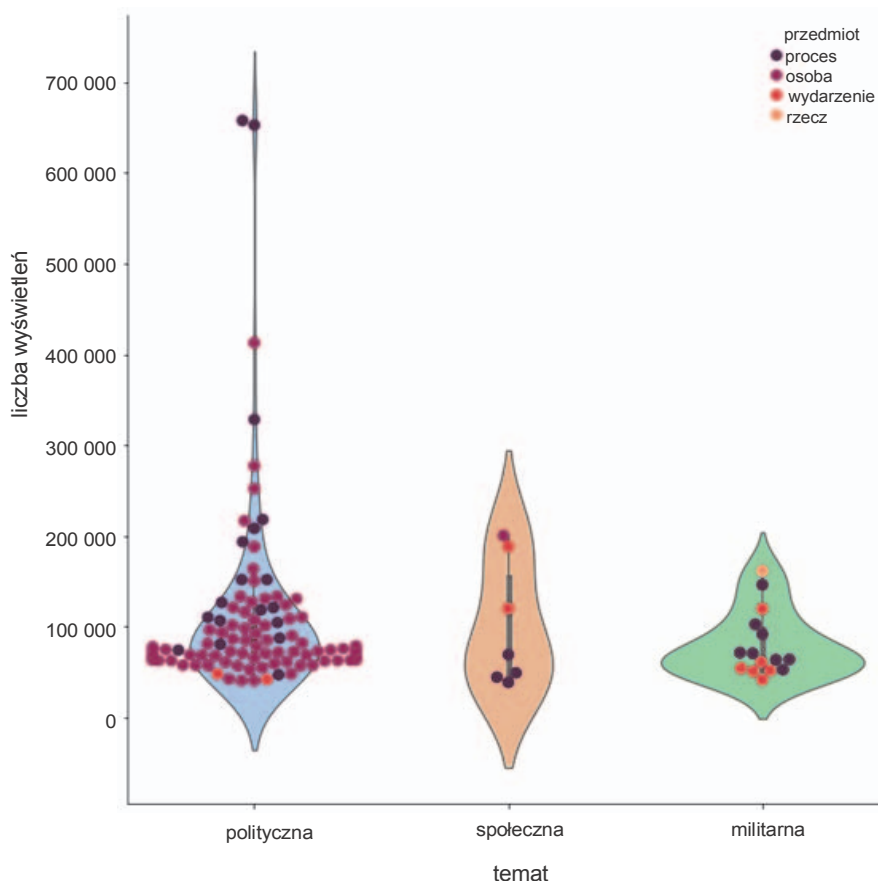
⁴¹ Strona zbiórki ThrashingMadPL na Patreonie, <https://www.patreon.com/ThrashingMadPL> [dostęp online: 05.05.2020].

⁴² Jest to zarazem najpopularniejszy film na kanale z liczbą 657 tys. wyświetleń. *Historia Na Szybko – Początki Państwa Polskiego (Historia Polski #1)*, <https://www.youtube.com/watch?v=apMIgj0pi-U> [dostęp online: 05.05.2020].

⁴³ Jak zaznacza w cytowanym wywiadzie, korzystał m.in. z pomocy pracownika Muzeum Wojska Polskiego.

klasyczny dla edukacji szkolnej tj. narracja wyznaczona jest poprzez postacie kolejnych władców na ziemiach polskich. Pokłosiem takiej strategii jest fakt, iż na kanale jako epoka dominuje średniowiecze, gdyż po prawie 100 odcinkach z serii autor jest w momencie omawiania rządów Władysława II Jagiełły z czasów bitwy pod Grunwaldem⁴⁴. Podsumowując, Arkadiusz Michalski na kanale ThrashingMadPL łączy tradycyjną narrację skupioną na faktografii z przyciągającą widza warstwą wizualną, oprawioną opowieścią „o procesie”, w krótkich materiałach, co generuje średnio 103 tys. wyświetleń na film. Szczegółowa analiza statystyk pokazana jest niżej.

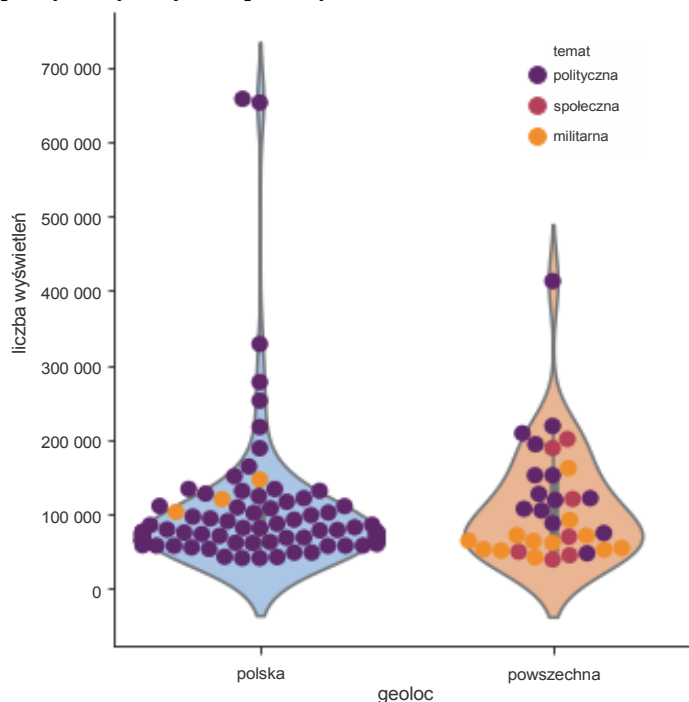
Można było zaobserwować dwie wyraziste zależności między kategoriami, w jednej (relacji między tematem a odniesieniem ontycznym) prawie wszystkie filmy skupione na tematyce historycznej odnosiły się do osób – wykres poniżej.

Ryc. 2. Rozkład filmów i ich wyświetleń w podziale na tagi dla ThrashingMadPL (opracowanie własne autorów)

⁴⁴ Stan z 7.05.2020.

W drugiej zależności niemalże wszystkie filmy dotyczące historii Polski poświęcony były tematyce politycznej – wykres poniżej:

Ryc. 3. Rozkład filmów i ich wyświetleń w podziale na tagi dla ThrashingMadPL (opracowanie własne autorów)

Historia w 5 minut jest kanałem funkcjonującym od stycznia 2016, powiązany ze stroną historia.pl⁴⁵. Na kanale autor przedstawia się jako „absolwent brytyjskich uniwersytetów z grupy Russella”. Zaznacza, iż źródłem informacji w jego filmach są prace „Uniwersytetu Oksfordzkiego, Uniwersytetu Cambridge i innych renomowanych instytucji naukowych m.in. z UK, USA i Polski.”. Jako cel autor postanowił „pokazać informacje tak jak zostały naukowo dowiedzione”⁴⁶. Część filmów dotycząca historii XX wieku to materiały archiwalne, najczęściej wywiady z dodanymi polskimi napisami, bez komentarza czy opracowania. Poza udostępnianiem materiałów archiwalnych na kanale pojawiają się też serie „Historia w 5 minut”, gdzie autor prezentuje krótko wybrane wydarzenia w oparciu o literaturę przedmiotu oraz historię w „więcej niż 10 minut” dotyczące dziejów wybranych państw. Kanał wygenerował średnią odsłon na film dosyć imponującą (237 tys.), przy czym należy poczynić zastrzeżenie, iż średnia jest zawyżona

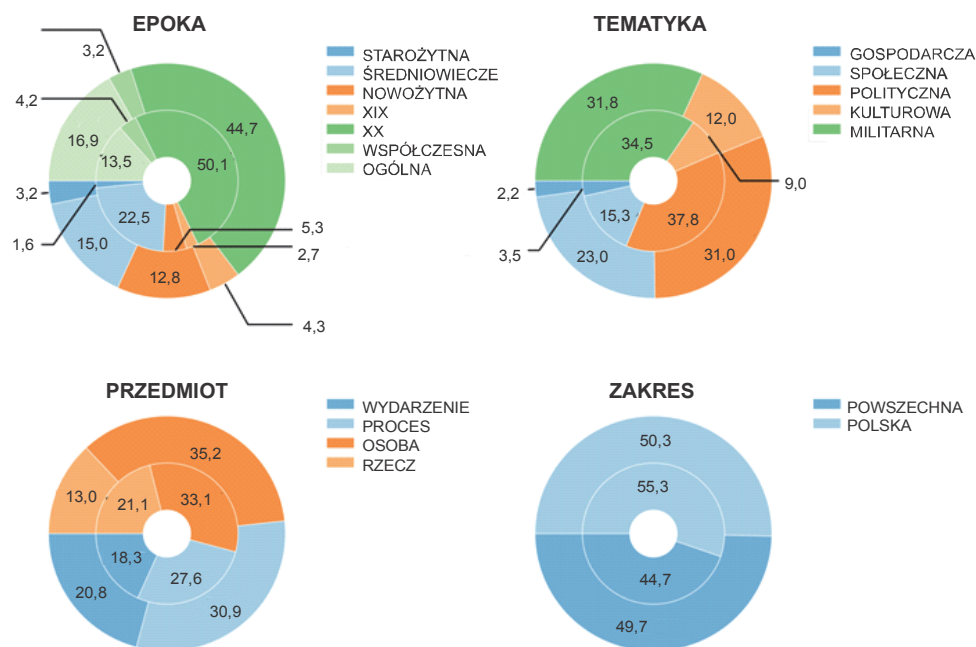
⁴⁵ Strona historia.pl. Co ciekawe, według danych z tejże strony kanał nosił pierwotnie taką właśnie nazwę, <https://historia.pl/> [dostęp online: 06.05.2020].

⁴⁶ Oficjalny fanpage kanału na portalu Facebook, <https://www.facebook.com/pg/historiaw5minut/about/> [dostęp online: 05.05.2020].

przez dwa czynniki: niewielką liczbę filmów (65) przy trzech filmach w okolicach miliona wyświetleń. Należy też nadmienić, iż kanał posiada swoją stronę fanów na portalu Facebook, gdzie częstotliwość pojawiania się materiałów jest nieco wyższa.

Wnioski

Zbiorcze procentowe wyniki wyświetleń (zewnątrzny okrąg) oraz liczby filmów (wewnętrzny) dla wszystkich analizowanych kanałów z podziałem na kategorie pokazane są na rycinie 4.

Ryc. 4. Zbiorcze procentowe wyniki wyświetleń oraz liczby filmów dla wszystkich analizowanych kanałów (opracowanie własne autorów)

Dokonując ogólnej oceny specyfiki narracji historycznej na portalu YouTube, chcielibyśmy zaznaczyć, że mamy do czynienia z rzeczywistością bardzo dynamiczną – popularny kanał może praktycznie z dnia na dzień zaprzestać aktywności i dość szybko stracić stałych subskrybentów oraz aktywnych widzów („lajkujących” oraz komentujących publikowane filmy), co nieubłaganie przełoży się na jego widoczność na portalu bardzo silnie uzależnioną od ilości stałych i aktywnych widzów⁴⁷. Gwałtowne eksplozje popular-

⁴⁷ Warto zaznaczyć, że wśród polskojęzycznych kanałów na YouTube można znaleźć szereg kanałów, wpisujących się we wszystkie trzy wyodrębnione przez autorów grupy, które stały się nieaktywne, a niekiedy straciły nawet całą swoją zawartość. Przykładami takich kanałów to Historia Wojny Nieznannej, będąca polskojęzyczną edycją kanału The Great War, a także Tylko Historia,

ności nowych kanałów są wprawdzie możliwe, lecz zdecydowanie rzadziej spotykane – szczególnie w tym segmencie tematycznym gdzie budowanie „marki” kanału trwa długo i wymaga niemałych umiejętności, a także dużej wiedzy oraz nakładu pracy⁴⁸. Słowem, którego można użyć dla opisu wszystkich analizowanych kanałów wyłonionych z zasobów polskojęzycznego YouTube,⁴⁹ jest różnorodność. W każdym z analizowanych kanałów można znaleźć elementy charakterystyczne tylko dla niego, które dodają mu niepowtarzalnego charakteru wyróżniającego go spośród konkurentów na rynku walki o widza. Tak dla Ciekawych Historii będzie to szerokie korzystanie z archiwalnych materiałów audiowizualnych, Historii bez cenzury – charyzmatyczny prowadzący oraz montaż odcinków idący w stronę *show*, Historii w 5 minut – krótka i esencjonalna forma odcinków, Irytującego Historyka – specyficzna tematyka oraz prezentacje dawnej techniki, Obliczy XX wieku – częste przywoływanie źródeł i historiografii, wreszcie dla ThrashingMada – autorskie animacje oraz długa i prowadzona w miarę systematycznie seria filmów dotycząca historii Polski.

Owa różnorodność sprawia, że kanały te traktowane łącznie jako grupa polskojęzycznych kanałów na portalu YouTube ma szansę trafiać do różnych grup odbiorców, zarówno tych pod kątem różnic wieku, jak i wykształcenia. Jednocześnie dobór tematyki prezentowanych filmów oraz ich perspektywy (odniesienia w stronę specyficznych fenomenów dziejowych) jest dość zróżnicowany, choć występuje zauważalne nachylenie w stronę historii politycznej i militarnej (kosztem tematyki kulturalnej i gospodarczej), a także nieco mniejsze, lecz również zauważalne faworyzowanie osób i wydarzeń (kosztem procesów) w perspektywie oglądu rzeczywistości historycznej.

Powyższe zestawienia popularności tematów oraz epok pokazuje przewagę zainteresowania historią polityczną i militarną pod kątem tematycznym oraz dziejów XX wieku w zestawieniu z zainteresowaniami epokami.

Przyczyn tego stanu rzeczy można szukać w tym, że youtuberzy nie są specyficzną grupą „internautów”, lecz częścią społeczeństwa i jako tacy są wyrazicielami generalnego trendu obecnego w funkcjonowaniu polskiej świadomości historycznej.

która, co ciekawe, wcześniej powstała z połączenia dwóch, obecnie nieistniejących już kanałów – Co za Historia oraz Hardkor History. Zob. Historia Wojny Nieznanej – Informacje, <https://www.youtube.com/user/WojnaNieznana/about> [dostęp 7.05.2020]; Tylko Historia – Informacje, <https://www.youtube.com/channel/UCui1FNByj0e9FLgb0cvzd2w/about> [dostęp: 7.05. 2020].

⁴⁸ Przykładem kanału, który zdobył relatywnie sporą popularność, lecz dość szybko zakończył działalność (już po czterech filmach), jest II Wojna Światowa. II Wojna Światowa – Strona Główna, https://www.youtube.com/channel/UC7sxJM6H_xAX5Ma_myyxnHw/featured [dostęp online: 7.05.2020].

⁴⁹Odrzuciliśmy kanały o niewielkiej widoczności, a także te podejmujące tematykę historyczną przygodnie, nie zostały uwzględnione również kanały nieaktywne.

Podobny nacisk na prezentację historii politycznej i wojskowej jest widoczny również w działaniach prowadzonych przez państwo polskie. Zarówno obchodzone w Polsce rocznice czy organizacja przestrzeni (nazwy ulic, ulokowanie pomników i tablic pamiątkowych), a także treść szkolnych podręczników wyraźnie sugeruje, że to właśnie w sferze polityki i wojny (a nie w gospodarce i kulturze) realizują się dzieje. Takie, a nie inne sprofilowanie edukacji szkolnej ma również wpływ na oglądalność poszczególnych filmów na portalu YouTube, gdyż jego zawartość staje się rozwinięciem lub poszerzeniem, a niekiedy nawet ekwiwalentem edukacji szkolnej.

W kwestii dziejów wojskowości warto również wspomnieć o tradycyjnej w Polsce estymie, jaką obdarzane jest wojsko, co zdaniem niektórych badaczy może mieć również swoje korzenie m.in. w długiej tradycji samookreślenia się Polaków jako *homini militares* [Olejnik K., 2019; Bylewska D., 2017; Złotkowska K., 2005].

W świecie współczesnym, obok różnego rodzaju inicjatyw cyfrowych⁵⁰, ma to swoje odzwierciedlenie chociażby w niesłabnącej popularności w Polsce rekonstrukcji historycznej/odtwórstwa historycznego, nastawionej głównie na odtwarzanie historii wojskowości.

Nie należy również zapominać o wpływie innych elementów kultury wpisującej się w tzw. kulturę obrazkową – filmów, seriali, gier wideo, które również oddziałują na budowanie świadomości historycznej oraz zainteresowania tematyką historyczną [Werner W., Gralik D., Trzoss A., 2019: 221]. Patrząc na tendencje obecne w tychże, można zaobserwować zbieżne rozłożenie tematyki oraz skutkujące tym budowanie zainteresowania wśród odbiorców wokół historii politycznej i militarnej oraz dziejów XX wieku [Gralik D., 2019: 115–116; Werner W., Gralik D., Trzoss A., 2019: 226–228].

Powyższe twierdzenie nie oznacza jednak, że polskojęzyczny YouTube poświęcony tematyce historycznej nie posiada cech oryginalnych wyróżniających go od innych mediów czy tradycyjnych obszarów kultury, w których kultywowana jest wiedza historyczna. Można tutaj wskazać obok specyficznej formy prezentacji zagadnień historycznych na silną tendencję do ukazywania nie abstrakcyjnych „ludzi średniowiecza” czy „człowieka oświecenia”, lecz żywych ludzi: z krwi, kości i mięsa, co daje możliwość twórcom filmów nieunikania tematów dotyczących sfery zmysłowej.

Trzecie miejsce w popularności wśród kategorii tematycznych zajmują filmy poświęcone zagadnieniom społecznym, czyli najczęściej życiu codziennemu oraz obyczajowo-

⁵⁰Warto dodać, że obok analizowanego w niniejszym tekście kanału IrytującyHistoryk można znaleźć cały szereg kanałów dotyczących historii wojskowości (Hetman Polny Galdor czy Na bitewnym szlaku), która pod kątem kanałów tematycznych zdaje być najbardziej popularna. Zob. Hetman Polny Galdor – Strona Główna, https://www.youtube.com/channel/UCFWUVmaS_fmN G5gzhv6NTqw [dostęp online: 9.05.2020]; Na bitewnym szlaku – Strona Główna, <https://www.youtube.com/channel/UCPGZrVWVGXixtpwkO4wPytw> [dostęp online: 9.05.2020].

wości. To właśnie ta ostatnia jest w dużej mierze przyczyną tak wysokiego miejsca tej kategorii, gdyż znajdują się w jej ramach filmy, tj. *Seks w średniowieczu* (2,9 mln wyświetleń) czy *Totalny odlot – historia narkotyków* (1,5 mln wyświetleń). Warto generalnie zauważyć, że czynnikiem charakterystycznym dla filmów umieszczanych na YouTube jest dość częste sięganie przez twórców po osoby czy zjawiska kontrowersyjne czy też tematy dotyczące życia intymnego postaci historycznych, co odpowiada na potrzeby użytkowników najwyraźniej niedostatecznie pod tym względem zaspokojone narracją historyczną obecną w innych mediach.

Powyższe czynniki prowadzą do stwierdzenia, że aktywność obecna na portalu YouTube wpływa na powszechną świadomość historyczną, nie tyle zmieniając ją, co ugruntowując istniejące już wcześniej tendencje, co jednak nie zmienia faktu, że jest to medium o dużym i coraz większym wpływie na świadomość historyczną Polaków.

Bibliografia

- Anderson B., 2006, *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*, Verso, Londyn-Nowy York.
- Anderson S., 2001, *History TV and Popular Memory* [w:] *Television histories: Shaping collective memory in the media age*, pod red. Edgerton G.R., Rollins P.C., University Press of Kentucky, s. 19–36.
- Burgess J., Green J., 2009, *YouTube. Online Video and Participatory Culture*, Polity Press.
- Bylewska D., 2017, *Między duchem walki a duchowością wojny. Wzór rycerza prawego w zwierciadle Szymona Starowolskiego* [w:] *Ethos rycerski w kulturze. Tradycje i kontynuacje. T. II: Ethos sarmacki i jego tradycje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 33–57.
- Fayyad U.M. Haussler D., Stolorz P.E., 1996, *KDD for Science Data Analysis: Issues and Examples* [w:] *KDD'96: Proceedings of the Second International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, s. 50–56.
- Fogu C., 2009, *Digitalizing historical consciousness* [w:] „History and Theory”, vol. 48, nr 2, s. 103–121.
- Fuchs C., 2018, *Propaganda 2.0: Herman and Chomsky's Propaganda Model in the Age of the Internet, Big Data and Social Media* [w:] *The Propaganda Model Today: Filtering Perception and Awareness*, pod red. Pedro-Carañana J., University of Westminster Press, Londyn, s. 71–92.
- Gellner E., 1983, *Nations and nationalism*, Cornell University Press.
- Gralik D., 2019, *Ku nowej pamięci historycznej? Kreowanie wizji przeszłości w popkulturze na przykładzie II wojny światowej*, „Sensus Historiae”, t. XXXVI, s. 101–118.
- Huizinga J., 1949, *Homo Ludens: a study of the play-element in culture*, Routledge & Kegan Paul, Londyn.
- Jackson S.J., 2018, *Progressive Social Movements and the Internet* [w:] *Oxford Research Encyclopedia of Communication and Critical Studies*, Oxford University Press.
- Litwic-Kaminska K., 2011, *Kultura obrazkowa w dydaktyce – szanse i zagrożenia*, „Forum Dydaktyczne”, nr 7–8, s. 177–188.
- Lorenz C., 2008, *Drawing the line: 'scientific' history between myth-making and myth-breaking*

- [w:] *Narrating the nation: Representations in history, media and the arts*, Berghahn, Nowy York-Oxford, s. 35–56.
- Maciejak K., 2018, *YouTube w edukacji. Strategie nadawcze wideoblogerów*, Kraków.
- Michniuk A., 2014, YouTube–YouLearn. Nauka przez Youtube, „E-mentor”, nr 4 (56), s. 37–43.
- Nichols T., 2017, *The Death of Expertise*, Oxford University Press, USA.
- Olejnik K., 2019, *Polak-wojownik. Wzorzec polskiego mężczyzny – mit czy rzeczywistość?*, „Acta Universitatis Lodzianensis Folia Historica”, nr 103, s. 13–26.
- Reed T.V., *Digitized lives: Culture, power and social change in the internet era*, Routledge.
- Rüsen, J., 2012, *Forming historical consciousness – Towards a humanistic history didactics*, „Antíteses”, vol. 5, nr 10, s. 519–536.
- Thorp R., 2014, *Historical consciousness and historical media – A history didactical approach to educational media* [w:] „Education Inquiry”, t. 5, nr 4, 24282.
- Trzoss A., 2018, *Cyfrowy Homo Ludens. Historia jako element obszaru rozrywki na portalu społecznościowym Youtube* [w:] *Popularyzacja nauk historycznych – teoria i praktyka. Zbiór studiów*, red. Gołaszewska-Rusinowska D., Mielewska M., Sińczak T., Toruń, s. 193–209.
- Werner W., 2004, *Kult początków: historyczne zmagania z czasem, religią i genezą: szkice z historii historiografii polskiej i obcej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Werner W., 2009, *Historyczność kultury. W poszukiwaniu myślowego fundamentu współczesnej historiografii*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Werner W., 2016, *Land, History And Imagination, Or Remarks On The Foundations Of The New Patriotism* [w:] „Historia@Teoria”, tom 1, nr 2, s. 13–29.
- Werner W., Gralik D., Trzoss A., 2019, *Media społecznościowe a funkcjonowanie wiedzy historycznej w Polsce. Raport z badań* [w:] „Przegląd Archiwalno-Historyczny” t. 6, s. 211–235.
- Werner W., Trzoss A., 2019, *Czy cyfrowe media wywołują społeczną paranoję? Dwugłos w sprawie obecności teorii spiskowych w mediach społecznościowych i kulturze masowej*, „Nauka”, nr 3, s. 147–169.
- Zannettou S., Chatzis S., Papadamou K., Sirivianos M., 2018, *The Good, the Bad and the Bait: Detecting and Characterizing Clickbait on YouTube* [w:] 2018 *IEEE Security and Privacy Workshops (SPW)*, San Francisco, s. 63–69.
- Złotkowska K., 2005, *Ślady krwawej Bellony w twórczości Wacława Potockiego*, „Słupskie Prace Filologiczne”, Seria Filologia Polska 4, s. 55–76.

History and YouTube. Historical narrative in the age of Web 2.0

The following paper, in its sense, is a summary of the broad qualitative and quantitative authorial research on the historically-themed materials from the social media video platform YouTube. The main research problem dealt with the matter of the meaning of the historical narrative for the contemporary polish society and the specificity of its historical consciousness. 635 videos from 6 channels since 2013 till 2019 were analyzed. Authors point out the relation between the quantitative analysis of the videos' topics with the current trends of interests in history present in the society. Functioning of the most popular videos' trends were emphasized and its connection with their qualitative layer of the historical narrative. Further research on the hypothesis on the ethnocentric interest in history was conducted. Slightly advantage of the political and military narrative

was observed and a little less advantage of the factographical and processual perspective in history which is the matter for the further analysis. Conducted research showed that interest in history on the YouTube platform confirms the special status of the XX century and II World War narrations in the historical consciousness of the Polish society.

Key words: YouTube, historical narrative, Web 2.0, entertainment, history